వెంకటరమణశాస్త్రి సద్బ్రాహ్మణ కుటుంబానికి చెందినవాడు. అయితే అతనికి చిన్నప్పుడు మృదంగం నేర్చుకోవాలనే కుతూహలం వుండేది. ఆ కుతూహలంతో, అన్న చెపుతున్నా వినక దక్షిణాది వెళ్లి పది సంవత్సరాలు గురుశుశ్రూష చేసి నేర్చుకున్నాడు. మృదంగం బాగానే వాయిస్తాడుగాని, బుద్ధిలో వున్న పెంకెతనం వల్ల, పాడే సంగీతవిద్వాంసునికి మధ్య మధ్య పెడతిరుగుతూ వుంటాడు. అందువల్ల సకృత్తుగాతప్ప ఏ గొప్ప సంగీత విద్వాంసుడూ అతన్ని తన పాటకచ్చేరికి పిలిపించేవాడు కాదు. పిలిపించిన వారికి సభ పూర్తి అయ్యే వరకూ, ప్రాణాలు కొట్టుకుంటూనే వుండేవి.

అయితే మనిషి చెడువాడా అంటే కాదు. ఇప్పటికీ స్నానం చేసి, మొహానికి గంధం రాసి, కుంకుంబొట్టు పెడితే బ్రహ్మవర్చస్సు ఉట్టిపడుతూవుంటుంది. అతని అరవయ్యోపడిలో అతనికీ నాకూ పరిచయం అయింది. అప్పటికి అతను ప్రభుత్వంవారు స్థాపించిన సంగీత విద్యాలయంలో 'మృదంగిస్టు'గా వుంటున్నాడు. నేను దానికి దగ్గర్లోవున్న హైస్కూల్లో మాష్టరుగా వుంటూవుండేవాణ్ణి. నేను మొదటి నుంచీ ఆ హైస్కూల్లో మాష్టరును

కాదు. మరొక స్కూలునుంచి అక్కడికి ట్రాన్స్‌ఫర్ అయ్యాను.

ఒక రోజు వెంకటరమణశాస్త్రి, 'దినపత్రిక వుంటే వొకసారి ఇస్తారూ?' అంటూ నా గదికి వొచ్చాడు. ఇచ్చాను. కూర్చుని తీరిగ్గా చదువుకొని వెళ్లిపోయాడు. ఆ రోజు మొదలుకొని రోజూ పత్రిక చదువుకోటానికి వస్తూండేవాడు. ఈ విధంగా పరిచయం అయి, ఆ పరిచయం క్రమక్రమేణా స్నేహంగా వృద్ధి చెందింది.

వెంకటరమణశాస్త్రికి వేదాంతంలో కొద్దిగా పరిచయం వుంది. నాకప్పుడు సర్వీస్‌లో రావలసిన ప్రమోషన్ రాక, కాస్త వేదాంత దృష్టి అలవడివుంది. అందువల్ల పత్రికల్లోవున్న విషయాలతోపాటు వేదాంతాన్ని గురించి మేము ఎక్కువగా మాట్లాడుకుంటూ వుండేవాళ్లం. వేదాంతవిషయం ఏది చర్చకు వచ్చినా నశ్యం తానింత తీసుకొని, నాకొకపట్టు ఇచ్చి, పీల్చి, నన్ను పీల్చమని సంభాషణకు ఉపక్రమించేవాడు.

అతను వేదాంతంలో కృషిచెయ్యకపోయినా, వంశపారంపర్యా వచ్చిన జ్ఞానంవల్లా, అనుభవంవల్లా వేదాంతంలో వొకస్థాయికి వొచ్చిన మనిషి. నాకు, చదవటానికైతే చాలా పుస్తకాలు చదివానుగాని, అనుభవం,

అనుష్ఠానం తక్కువ. అందువల్ల మా సంభాషణ వొకరికొకరికి సహాయకారిగా వుండేది. పరిచయం అయిన కొద్దిరోజులకే, మా స్నేహం దృఢపడటానికి ఇది ముఖ్యకారణం.

ఒకరోజు అతను మామూలుగా నా గదికి వచ్చి ఆనాటి దినపత్రిక అడిగాడు. నేనిచ్చాను.

అతను పత్రిక పేజీలు తిరగవేస్తూ, ఒకచోట ఆగి చదివి "పాపం," అని వొక పెద్దనిట్టూర్పు విడిచాడు.

"ఏమిటి సంగతి?" అని నేను అడిగాను.

"మహమ్మదల్లీసాహేబుగారు మరణించారు, చూడలేదా?" అన్నాడు శాస్త్రి.

ఆ వార్త నేను చూశాను. కాని అంత విలువ ఇవ్వలేదు. అతను ఆ వార్తకు ఎందుకు అంతవిలువ ఇస్తున్నాడోకూడా నాకు అర్థం కాలేదు.

మహమ్మదల్లీసాహేబుగారు ఒక పెద్ద జాగీర్దారు కొడుకు. అప్పుడు మేము వుంటున్న వూరు ఆజాగీర్లోదే. ఇటీవలే ఆ జాగీర్ని ప్రభుత్వం తనపరం చేసుకుంది. అయితే అతని మరణానికి వెంకటరమణశాస్త్రి విచారపడటం దేనికి? ఈ మాటే అతన్ని అడిగాను.

"నేను ఆయన కొలువులో కొన్నాళ్లు మృదంగం వాయించాను. చాలా మంచిమనిషి," అన్నాడు.

మహమ్మదల్లీసాహేబు మంచి మనిషి అనగా వినటం నా కదే మొదటిసారి. ఆయనకూ, ఆయన తండ్రిగారికీ ప్రజల్లో ఏ మాత్రం మంచిపేరూ లేదు. వారు చేసిన దౌర్జన్యాలను గురించీ, వారి జనానాలను గురించీ ప్రజలు చిత్ర విచిత్రమైన కథలు చెప్పుకోవటం నేను ఎరుగుదును. అటువంటి మహమ్మదల్లీసాహేబుని మంచి మనిషి అంటున్నాడు వెంకటరమణశాస్త్రి. శాస్త్రి తేలిగ్గా అభిప్రాయాలను ఏర్పరచుకునే మనిషికూడా కాదు. విషయం సమగ్రంగా తెలుసుకోవాలనిపించిందినాకు.

"నువ్వు ఆయన కొలువులో ఉద్యోగం సంపాదించటం ఎలా సంభవించింది?" అని అడిగాను.

ఆయన నెమ్మది నెమ్మదిగా కథంతా చెప్పాడు.

ఆ రోజుల్లో వెంకటరమణశాస్త్రి మృదంగవిద్య నేర్చుకొని ఏ పనీపాటా లేకుండా తిరుగుతుండేవాడు. అన్నగారి మంకుతనంవల్లా, తన దిమ్మరితనంవల్లా ఉన్న ఆస్తి అడుగంటింది. అప్పటికే అతనికి నలుగురు పిల్లలు. అందులో భార్య కొంచెం రజోగుణం గలది అవటంవల్ల ఇంట్లో వుండటం క్షణక్షణ గండంగా పరిణమించింది. శాస్త్రిది అసలు సర్కారుజిల్లాల్లో ఒక కుగ్రామం. సర్కారుజిల్లాల్లో అతనికి పరిచయులూ, స్నేహితులూ చాలా మంది వున్నారుగాని ఏ ఒక్కరూ అతనికి సహాయం చెయ్యలేకపొయ్యారు.

సర్కారుజిల్లాల్లో ఉద్యోగం దొరకనివారు హైదరాబాద్ వెళ్లటం రివాజు. అదేవిధంగా వెళ్లాడు వెంకటరమణశాస్త్రి. అక్కడ ఆయన తిరగ్గా తిరగ్గా తనలాగే వచ్చి ఉద్యోగం సంపాదించుకొని, సుఖంగా జీవయాత్ర సాగిస్తున్న ఒక పాతచుట్టం కనుపించాడు. ఆయన మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారి దగ్గర మేనేజరుగా వున్నాయనను ఎరుగును. వెంకటరమణశాస్త్రిని ఆయనదగ్గరకు తీసుకొని వెళ్లాడు.

అప్పటికి ఇంకా హైదరాబాద్ భారత ప్రభుత్వంక్రిందకు రాలేదు. నైజామే పరిపాలిస్తూ వుండేవాడు. జాగీర్దార్లపని అతి వైభవంగా వుండేది. మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారి తండ్రి బంజారా కొండలమీద వుండేవారు. మహమ్మదల్లీసాహేబు సైఫాబాద్లో వొక పెద్ద భవనంలో వుంటూవుండేవాడు. వారానికి వొకసారి ఉదయం వెళ్ళి, తండ్రితో భోజనం చేసి వస్తుండేవాడు. అంతకంటే ఆయనకూ తండ్రికీ ఎటువంటి సంబంధమూ వుండేదికాదు. ఎవ్వరి జీవితం వారిదిగా వుండేది. అయితే తండ్రి కుమారునికి నెలకు ఇంతని డబ్బుమాత్రం పంపుతూ వుండేవారు. మహమ్మదల్లీగారు ఆ డబ్బూ సొంతఆస్తిమీద వచ్చేడబ్బూ ఖర్చుపెట్టటమేగాక, అప్పుకూడా చేస్తూ వుండేవారు. ఇతర ఖర్చులమాట అటుంచి వారి జనానాలో వందమంది వుంటూ వుండేవారు. రెండు వందలకు పైగా గుర్రాలూ ఏనుగులూ వుండేవి. మద్యపానం, నృత్య సంగీతాలూ అహర్నిశలూ జరుగుతూ వుండేవి. ఆయన భవనం, ఒక ఇంద్రభవనంగా వుండేది.

ఇవన్నీ హైదరాబాద్లో ఆబాలగోపాలానికీ తెలుసు. హైదరాబాద్లో అడుగు పెట్టిన కొద్ది గంటలకే ఈ విషయాలన్నీ వెంకటరమణ శాస్త్రి చెవి కెక్కినై. మామూలు పరిస్థితుల్లో అయితే అటువంటి మహమ్మదల్లీ సాహేబు దగ్గర పని చెయ్యటానికి వెంకటరమణశాస్త్రి అంగీకరించి వుండేవాడు కాదు. కాని ఇప్పుడు ఏదో ఒక ఉద్యోగం చెయ్యటంకంటే గత్యంతరంలేక అంగీకరించాడు.

మంచిరోజు చూచి వెంకటరమణశాస్త్రిని ఆ పాతబంధువు, మేనేజరు దగ్గరకు తీసుకువెళ్ళాడు. మేనేజరు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారి దగ్గరకు తీసుకువెళ్ళాడు. వెంకటరమణశాస్త్రి వాయిద్య నైపుణ్యం, ఉన్నదానికంటే వెయ్యిరెట్లు ఘనతగా చెప్పాడు. మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు వెంకట

రమణశాస్త్రిని మరునాటినుంచీ ఉద్యోగంలో జేరమన్నారు. రోజూ సాయంకాలం ఆరుగంటలకు వచ్చి తొమ్మిది గంటలకు వెళ్లిపొమ్మన్నారు.

మరునాడు వెంకటరమణశాస్త్రి కొలువులో ప్రవేశించాడు. కాని పనేమీ వుండేది కాదు. ఏ కాసేపో, గుణం కుదిరితే, మృదంగం వాయించమనేవాడు. మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారికి ఖైర్వా వరుసలు ఇష్టం. అవే వాయించమనేవాడు. శాస్త్రి అలాగే వాయించేవాడు. కాని మృదంగం తాను వాయిస్తున్నప్పుడల్లా తలుపు ప్రక్కనుంచి ఒక యువతి ఆపేక్షగా వింటూవుండడం అతను గమనించక పోలేదు. ఆమెపేరు మనోహరి. జనానాలో వుండే యువతుల్లో ఆమె ఒకతె. మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారికి చాలా ఇష్టురాలని ప్రతీతి.

అలా జరిగిపోయినై కొన్నిరోజులు. రోజులు గడిచినకొద్దీ మహమ్మదల్లీ సాహెబుగారితో వెంకటరమణ శాస్త్రికి బాగా చనువు ఏర్పడింది. అలా చనువు ఏర్పడటానికి వేదాంతం తోడ్పడింది. మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారికి హిందూ వేదాంతం అంటే ఇష్టం. అందుకని ఏవేవో ప్రశ్నలు వేస్తూ ఉండేవారు. భాగవతంలోని పద్యాలు చదివించుకొని సంతోషిస్తూ వుండేవారు. వారి భవనం ప్రక్కన వున్న రామాలయానికి ధూపదీప నైవేద్యాలకు ఖర్చు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారే భరిస్తూ వుండేవారు.

అప్పుడప్పుడూ తన సొంత విషయాలుకూడా చెపుతూవుండేవారు. ఆ మధ్య తండ్రిగారికీ, ఆయనకూ పొరపులు వొచ్చినై. జాగీర్లు ఎక్కువ కాలం వుండవని తెలుసుకొని తండ్రిగారు చాలా డబ్బు పోగుజేశారు. ఖర్చంతా తగ్గించివేశారు. తన దగ్గర వున్న దాసదాసీజనానికి వివాహాలు చేసి పంపించివేశారు. కుమారుడుకూడా అదేవిధంగా చెయ్యాలని వారి ఉద్దేశం. కాని మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు అందుకు వొప్పుకోలేదు. దానితో నెలనెలకూ వారిచ్చేడబ్బు మానివేస్తానని తండ్రిగారు బెదిరించారు. ఇటువంటి విషయాలన్నీ శాస్త్రికి చెపుతూ వుండేవారు.

"మా తండ్రిరక్తంలో జాగీర్దారీ రక్తంలేదు. వొట్టి కోమటి. మా తండ్రిగారి చిన్నతనంలో మా తాతగారు వారిని వొక ఉత్సవానికి వెంటతీసుకు వెళ్లారు. ఊరేగింపు సమయంలో మా తండ్రిగారి జేబురుమాలు క్రిందపడింది. ఆయన దాన్ని తీసుకుని మళ్లీ జేబులో పెట్టుకున్నారు. అందుకు మా తాతగారికి కోపం వచ్చి వీడు జాగీరు పరిపా

లించడానికి అర్హుడు కాడని చెప్పి రాజధానిబయట వొక భవనం కట్టించి అందులో పెట్టారు,'' అని చెప్పేశారు.

"మరి తండ్రిగారు పరిపాలనకు ఎలా వచ్చారు హుజూర్," అని అడిగాడు వెంకటరమణశాస్త్రి.

"మంత్రిగారి సహాయంతో శాస్త్రిజీ," అన్నారు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు. ఇంకా ఇలా చెప్పారు. "మా తాతగారికి మామూలు భార్యల సంగతి అటుంచి, ముఖ్యులు ఇద్దరు వుండేవారు. అందులో పెద్దభార్య సంతానం మా తండ్రిగారు. రెండవ భార్యకు ఇద్దరు కుమారులు వున్నారు. వారు చాలా దర్పం గలవారు. అందులో పెద్దవారు నిజంగా పరిపాలనకు అర్హులు. తన తరువాత జాగీరు పరిపాలనకు వారు రావాలనే మా తాతగారి అభిలాష. కాని మా తాతగారి అనంతరం, మంత్రిగారు మా తండ్రిగారివద్ద చాలాడబ్బు తీసుకొని, మా తాతగారి కోర్కెకు వ్యతిరేకంగా, వారు వ్రాసిన ఫర్మానాను మాపు చేసి మా తండ్రిగారిని గద్దె ఎక్కించారు."

"మరి మీ తాతగారి రెండవ భార్య కుమారులు ఇప్పుడేం చేస్తున్నారు హుజూర్ ?" అన్ని ధైర్యం చేసి అడిగాడు శాస్త్రి.

"వీధులు బట్టుకు తిరుగుతున్నారు శాస్త్రిజీ. మా తండ్రిగారు కోమటి అని చెప్పాను గదా. వారికి ఏమీ ముట్టకుండా చేశారు. అప్పుడప్పుడూ నేనే వారికి కొద్దిగొప్పో డబ్బు పంపుతూ వుంటాను. ఈసంగతి తెలిస్తే మాతండ్రిగారు వూరుకోరు. నాకిచ్చే డబ్బుకూడా ఆపు చేస్తారు. అందుకని ఈ విషయం రహస్యంగా వుంచాను. ఆ బిడ్డలుకూడా మా తండ్రిగారి తోటివాళ్లేగదా. వారిని అలా చెయ్యటం అన్యాయం చెయ్యటం కాదా శాస్త్రిజీ ? భగవంతుడు ఊరుకుంటాడా?" అని అడిగారు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు.

ఏమంటే ఏమవుతుందో నని "భగవంతుని లీలను గ్రహించటం కష్టం హుజూర్," అన్నాడు శాస్త్రి.

మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు కాసేపు మౌనంగా కూర్చున్నారు. చివరికి, "ఏదైనా మా తండ్రిగారిలో జాగీర్దారుల రక్తంలేదు. ఆయన వొట్టి కోమటి. కోమటని నేను మాటవరుసకు అనటంలేదు శాస్త్రిజీ. మా ముత్తవకు అసలు పిల్లలు లేరనీ, అందువల్ల జాగీరు తన సవతిపిల్లలకు ఎక్కడ వెళ్తుందో అని భయపడి, ఎవ్వరికీ, చివరికి మా తాతగారిక్కూడా తెలియకుండా కోమట్ల పసిపాపను తెచ్చుకొని తనకు పుట్టిన పిల్లవాడుగా నటించి

పెంచిందనీ వొక ప్రబలమైన వదంతి వుంది. మా తండ్రిగారి చర్యలు చూస్తుంటే ఇది నిజమేనేమో నని అని పిస్తూవుంది శాస్త్రీజీ," అన్నారు.

శాస్త్రి మహమ్మదల్లీ సాహేబు తండ్రిగారి పిసినిగొట్టుతనాన్ని గురించి అంతకుముందే అనేక కథలు విని వున్నాడు. ఆ మాటకివస్తే హైదరాబాద్‌లో ఈ విషయం తెలియని పౌరుడంటూ లేడు. వారు బేడకు పది సిగరెట్లు ఇచ్చే చార్మినార్ సిగరెట్లు మాత్రమే త్రాగుతారు. వాటిని కూడా చౌక అని ఫ్యాక్టరీనుంచి పెద్ద మొత్తంగా వొకసారి తెప్పిస్తారు. కుడితినీలు చిరిగితే, అవే కుట్టించుకొని తొడుగుకుంటారు; మిషన్‌వాడి దగ్గరకు పంపితే, కను చాటవటంవల్ల సరిగ్గా కుట్టడేమో నని, మిషన్‌వాడిని మిషన్‌తో సహా పిలిపించి తన ప్రత్యేక పర్యవేక్షణక్రింద చిరుగులు కుట్టించి తొడుక్కుంటారు. అంతేకాదు. తన క్రిందవున్న చిన్న చిన్న జాగీర్దారులందరూ చార్మినార్ సిగరెట్లే త్రాగాలనీ, ఖరీదు గల బట్టలు కుట్టించుకోగూడ దనీ, ఎవ్వరూ విలాసార్థం జాగీరు దాటి బయటకు వెళ్లి డబ్బు ఖర్చుపెట్టగూడ దనీ వొక ఫర్మానా కూడా దయచేయించారు. ఇటువంటి విషయాలు చాలా విన్నాడు శాస్త్రి.

కాని మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారి తండ్రిగారు కోమట్లపిల్లవా డని వినటం అప్పుడే. అదీ వారి కుమారుని నోటి నుంచి వినేటప్పటికి నిర్విణ్ణు డయ్యాడు.

"అది సంభవమా హుజూర్?" అని అడిగాడు. నిజంగా హుజూర్ వారిని అలా అడగగూడదు. కొత్తగనక ధైర్యం చేసి అడిగాడు శాస్త్రి.

"ఏది?"

"మీ తండ్రిగారి జననవృత్తాంతం."

"జనానాసంగతి మీకు తెలియదు శాస్త్రీజీ. మీ ఆచారాలకూ మా ఆచారాలకూ చాలా తేడా వుంటుంది. ఇప్పుడు నా జనానాలో వందమంది స్త్రీలున్నారు. అందరూ వయస్సులో వున్నవారే. వారందరూ ఏంచేస్తున్నదీ, అసలు జనానాలో ఏం జరుగుతున్నదీ నాకు తెలుస్తుం దంటావా? ఈ తెలుసుకోటానికి నేను ఎవ్వరిమీదో ఒకరిమీద ఆధారపడాలి. అతడు నిజం చెపుతా డని నమ్మకం ఏముంది? తన వ్యక్తిగత ద్వేషం తీర్చుకోటానికి ఎవ్వరిమీదో ఒకరిమీద కల్పించి అబద్ధాలు చెప్పవచ్చు. నిజం సునాయాసంగా కప్పిపుచ్చవచ్చు. అబద్ధాన్ని నిజంగా ప్రదర్శించవచ్చు. అంతే నంటావా శాస్త్రీజీ?" అన్నాడు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు.

శాస్త్రి ఏం చెప్పగలడు? "కొంత వరకు అంతే హుజూర్". అన్నాడు.

"ఇక మా బేగంసాహేబాల సంగతి. మీలో భార్యాభర్తలు కలిసి వున్నట్లు మేము ఉండం. ఉండటానికి వీల్లేదు. అడ్డుకునేవి ఏమి టంటావా? ధన మదాంధతే కావచ్చు. కారణం ఏదయినా కలిసివుండం అనేది సత్యం. మేము వొక భవనంలో వుంటాం. బేగం సాహేబాలు మరొక భవనంలో వుంటారు. మేము వారి దగ్గరకు వెళ్లా లంటే ముందుగా కబురుపెట్టాలి. ఏ కారణంవల్లనయినా బేగంసాహేబాలు 'వలనుపడదు' అంటే ఊరుకోవలసిందే. ఇక అక్కడ ఏం జరుగుతున్నదీ మాకెలా తెలుస్తుంది? బేగంసాహేబాలకు, వారికి వుండే పరివారం వారికి వుంటుంది. ఇక ఆ పరివారంలో ఎవ్వరిమీదో ఆధారపడవలసివస్తుంది. వారు నిజం చెపుతార నే నమ్మకం ఏముంది?

బేగంసాహేబాగారికి నెల తప్పింది అంటారు. పెద్దపెట్టున ఉత్సవం జరుగుతుంది. నిజమే అనుకుంటాం. పోనీ, నిజమే అన్నట్లు నటిస్తాం.

బేగంసాహేబాగారు ప్రసవించింది అంటారు. మొదటిసారికంటే పదిరెట్లు వైభవంగా ఉత్సవం జరుగుతుంది. సరే అనుకుంటాం. పోనీ, అనుకున్నట్లు నటిస్తాం.

"మనకి పెళ్లయిన ఈ కొద్దిరోజుల్లోనే నీలో కొన్నిలోపాలు కనపడ్డాయి."
"లేకపోతే నీలాంటివాడు ఎందుకు దొరుకుతాడు."

ఏ డాక్టరునైనా పంపి నిజానిజాలు తెలుసుకుందాం అంటే, ఆ డాక్టరు నిజం చెపుతాడని నమ్మకం ఏముంది? ఆ డాక్టరుమీద మరొక వేగులవాణ్ణి వెయ్యాలి. ఆ వేగులవాడు నిజం చెపుతాడని నమ్మకం ఏముంది? వాణ్ని కనిపెట్టి వుండమని మరొకణ్ని పురమాయించాలి. ఇలా ఒక పెద్ద గొలుసు తయారవుతుంది. గొలుసు పెద్దదయిన కొద్దీ, సత్యం దూరం అవుతూంటుంది. ఇంతగొలుసు తయారుచేసికొని మేము ఎక్కడ వుంటాం? యథాస్థానంలోనే వుంటాం. ఎవ్వరినో ఒకర్ని నమ్మవలసిన స్థితిలోనే వుంటాం. ఇక ఈ వృథాశ్రమ ఎందుకు? బేగంసాహేబాగారి మాటే నమ్మితే పోలా?"

"బాగా సెలవిచ్చారు హుజూర్," అన్నాడు శాస్త్రి దిక్కులు చూస్తూ.

"అందుకని మా తాతగారు బేగం సాహేబాగారి మాట నమ్మివుంటారు."

"పోనీ, నమ్మినట్లు నటించి వుంటారు," అని మనస్సులో అనుకున్నాడు శాస్త్రి. పైకి అనే ధైర్యంలేక మెదలకుండా కూర్చున్నాడు.

అతని మౌనం అపార్థం చేసుకొని, "జాగీర్దారు కుటుంబా లంటే మీరు ఏమేమిటో ఊహించుకుంటారు. విషపూరిత వాతావరణంతప్ప ఏముంటుందిక్కడ? విషపూరిత వాతావరణంలో వుంటూ ఎవ్వరికి వాళ్ళం నేర్పుగా బ్రతకటమే మేము చేసే పని," అన్నారు.

ఈవిధంగా మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు అనేక విషయాలు చెపుతూవుండేవారు శాస్త్రికి.

* * *

కాస్త వయస్సు మళ్లినవా డవటంవల్లా, సద్బ్రాహ్మణు డవటంవల్లా, శాస్త్రిఅంటే మంచి నమ్మకం కుదిరింది మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారికి. పోనీ కుదిరిం దని శాస్త్రి అనుకున్నాడు. దానికి కారణాలు వున్నాయి. మామూలుగా జనానాలోకి ఏ పురుషుణ్ణీ వెళ్ళనివ్వరు. అటువంటిది శాస్త్రి ఎప్పుడుపడితే అప్పుడు వెళ్ళటానికి వీలుగా సాహేబ్‌గారు హుకుం దయచేశారు. ఎప్పుడుపడితే అప్పుడు, ఎక్కడకుపడితే అక్కడకు అతను వెళ్లవచ్చు, రావచ్చు. ఎవ్వరూ ప్రశ్నించటానికి వీల్లేదు. తనక్రింద పనిచేసేవారెవ్వరూ మహమ్మదల్లీసాహేబుగారిని నేరుగా చూడటానికి వీల్లేదు. ముందుగా మేనేజరుతో చెప్పుకొని, వారిద్వారా పర్మిషన్ తెచ్చుకొని చూడాలి. ఇటువంటి నిబంధనలు శాస్త్రికి వర్తించేవి కావు. శాస్త్రి ఎప్పుడుపడితే అప్పుడు హుజూర్‌ని చూడవచ్చు. ఆయనకు ఏ అడ్డూ లేదు.

జరిగి నన్నాళ్లూ ఈ ఉద్యోగం బాగానేవుంది శాస్త్రికి. సాయంకాలం ఆరుగంటలవరకూ సొంతపనులు ఏమన్నావుంటే చూచుకొని హుజూర్ దగ్గరకు వెళ్లేవాడు. తొమ్మిది గంటలకు తిరిగి వచ్చేవాడు. ఒకటవ తారీఖు వచ్చేటప్పటికి వందరూపాయలు ఇంటికి వచ్చేవి. ఇదే కాకుండా ఎక్కడికన్నా వెళ్లదలిస్తే ముందుగా హుజూర్‌కి నివేదించుకునేవాడు. హుజూర్ మరునాడు ఫలానా గంటకు రమ్మనిచెప్పి, మేనేజరుద్వారా ఖర్చులు ఇప్పించేవారు. పండుగలకూ, పబ్బాలకూ ఉప్పూ, పప్పూ ఇంటికి వస్తూవుండేవి. అప్పటికే చాలా కష్టాలుపడివున్నాడేమో జీవితాంతంవరకూ ఇలా జరిగితే చాలు అనుకున్నాడు శాస్త్రి. అయితే మహమ్మదల్లీ తండ్రిగారు ఎప్పుడు కోపం వచ్చి తాము కుమారునికి ఇస్తున్నడబ్బు ఆపివేస్తారో, ఎప్పుడు జాగీర్లు రద్దయిపోతవో అనే భయం ఒకటి అతన్ని వెన్నాడుతూ వుండేది. ఈ రెంటిలో ఏది జరిగినా మహమ్మదల్లీసాహేబుగారికి తనలాంటి ఉద్యోగస్థులను తగ్గించక తప్ప దని అతనికి తెలుసు.

"హుజూర్ వున్నారా?" అని అడిగాడు శాస్త్రి ఒకరోజు గేట్లో కాపలా కాస్తున్న పహరావాణ్ణి.

ఆ పహరావాడు సలాం పెట్టి, "లేదు శాస్త్రీజీ, తండ్రిగారి హుకుం అయితే చూట్టానికి వెళ్ళారు," అని చెప్పాడు.

శాస్త్రి తన గదిలోకి వెళ్ళి కూచున్నాడు. ఏమీతోచక మృదంగం బయటకు తీసి శృతిపెడుతూ కూర్చున్నాడు.

"శాస్త్రీజీ?" — ఆ పిలుపు చేరువగా వినిపించేటప్పటికి ఉలిక్కిపడి చూశాడు శాస్త్రి.

మనోహరి. మనోహరి అసలే అందగత్తె. అందులో చక్కగా ముస్తాబై వుంది. ధగధగ మెరిసిపోతూవుంది.

"ఇవ్వాళ మీ మృదంగం తీరిగ్గా విందామని వచ్చాను," అన్నది.

"మృదంగం కండీషన్లో వున్నట్లు లేదు," అన్నాడు శాస్త్రి కాస్త తడబడుతూ.

"మీ వ్రేళ్ళు కండీషన్లో వున్నాయి గదా. అదే చాలు," అని అపహాస్యం చేసింది మనోహరి. "అవే చాలు" అని దిద్దుకుంది.

శాస్త్రికి తప్పలేదు. 'ఏం వాయించమంటారు?' అని అడిగాడు.

"ఖైర్వా వరుస."

శాస్త్రి కొంచం పస్తాయించాడు. ఆ వరుస ప్రభావం అతనికి తెలుసు. ఆ వరుస మొగవాళ్లకంటే ఆడవాళ్లని ఎక్కువగా ఉద్రేక పరుస్తుం దనేది అతని అనుభవంలో సంగతి. ఆ వరుస వాయించినప్పుడే ఆమె తలుపుదగ్గర వుండి వింటూవుండే దనే సంగతి అతను మరచిపోలేదు.

"సంకోచిస్తారేం, శాస్త్రీజీ?"

శాస్త్రి మొదలు పెట్టాడు. మొదలు పెట్టినప్పుడు సంకోచమేగాని తరువాత తన్ను తాను మరచాడు. ఖైర్వా వరుస వినేవాళ్లనే కాదు, వాయించేవాళ్లనికూడా ఉద్రేక పరుస్తుందని తెలిసీ తన్ను తాను సంబాళించుకోలేకపోయాడు. గతితరువాత గతి వాయించుకుంటూ పోతున్నాడు. మనోహరి ఆనందంలో తేలిపోతూవుంది.

బయట వానచినుకులు పడుతున్నయి. జనానాలోనుంచి కిలకిల నవ్వులు వినిపిస్తున్నయి. మనోహరి శరీరం ఒక్కసారి సువాసనలను విరజిమ్మింది. ఆమె లేతనడుము త్రాచు పాముకుమల్లే లయబద్ధంగా మెలి తిరుగ నారంభించింది. ఎటుపడితే అటు విల్లుకుమల్లే ఒంగుతూవుంది. నడుంమీద గుడ్డపీలికన్నా లేదు. బొడ్డు తన లోతులను ప్రదర్శిస్తూ, ప్రకటిస్తూ వ్యామోహ వీచికలను రేకెత్తిస్తూ వుంది.

శాస్త్రి దురిత స్థాయిని అందుకున్నాడు. ఒళ్లుమరచి వాయించాడు. అతని చేతిలో మృదంగం శివుని చేతిలోని ఢమరుకవలె మ్రోగింది. మనోహరి దురితస్థాయిని అందుకుంది. ఒళ్ళు మరచి నృత్యం చేసింది. ఆమె శరీరం శ్రీరామచంద్రునిచే మీటబడిన వింటినారివలె పడగ లెత్తింది. చివరికి ఆమె అతని చేతుల్లో వాలింది. అప్పుడు గాని శాస్త్రికి తెలివి రాలేదు. తెప్పరిల్లి తను చేసిన పొరపాటు గ్రహించి, ''ఏమిటిది మనోహరి?'' అన్నాడు.

"ఏమున్నది ? మీరు చొక్కా తీసి వేసి మృదంగం వాయిస్తే ఒక్కసారి చూడాలని వున్నది,'' అన్నది.

శాస్త్రి పైపంచె భుజాన వేసుకొని గదిబయటకు నడిచాడు. వెనుకనుంచి మనోహరి కిలకిల నవ్వులు వినిపిస్తూ వున్నయి. "శాస్త్రీజీ" అని పిలుస్తూంది.

అతనికి ఆరాత్రి నిద్రపట్టలేదు. ఏం చేసేటట్టు? మనోహరి అంటే మహమ్మదల్లీసాహేబు గారికి చాలా ఇష్టం. మొత్తం జనానాలో వున్న యువతు లందరిమీదికంటే, ఆమెమీదే ఆయనకు ఎక్కువ మోజు. ఈ సంగతి అందరికీ తెల్సు. హొతాశ అయిన మనోహరి తన మీద ఏమేమి కొండేలు చెపుతుందో! మహమ్మదల్లీగారికి కోపం వస్తే ఎంత కఠినంగానైనా ప్రవర్తించ గల రని అతనికి తెలుసు. తనగతి ఏంకానున్నదో!

పది రోజులు కొలువుకు సెలవు పెడితే తన అపరాధం రూఢి అవుతుందేమో నని భయం వేసింది. రెపరెప కొట్టుకుంటున్న మనస్సును చిక్కబట్టి అలాగే కొలువుకు వెళ్ళాడు. వారం రోజులవరకు అంతా మామూలుగానే జరిగింది. మహమ్మదల్లీ సాహెబుగారు తనతో వేదాంత చర్చలు చేస్తూనే ఉన్నారు. తమ కుటుంబ పరిస్థితులు చెపుతూనే వున్నారు.

"మొన్న తండ్రిగారు నన్నెందుకు పిలిపించారో తెలుసా, శాస్త్రీజీ?''

''సెలవియ్యండి హుజూర్,'' అని నసిగాడు శాస్త్రి.

''మామూలు పాటే శాస్త్రీజీ. ఖర్చు తగ్గించుకోమన్నారు.''

''తమ రేమన్నారు హుజూర్''

"మామూలుపాటే శాస్త్రీజీ. వీల్లేదన్నాను. నా స్వంతఖర్చులు తగ్గించుకుంటానన్నాను. పరివారాన్ని మాత్రం తగ్గించడానికి వీల్లే దన్నాను. తగ్గించి ఇంటికిపంపితే వాళ్ళ జీవనోపాధి ఎలా అని అడిగాను. ఇన్నాళ్లూ, మనలను కనిపెట్టుకొని వున్నవాళ్లను వీథుల్లోకి తోలటం, వాళ్లు తిండిలేక అలమటిస్తూ వుంటే పట్టనట్లు చూస్తూ వూరుకోవటం మన వంశానికి శ్రేయస్కరం కాదు అన్నాను. ఎన్నడూ నేను వారిమాటకు ఎదురు చెప్పలేదు శాస్త్రీజీ. ఆనాడు మాత్రం మాటకు మాట అనేశాను,'' అన్నారు సంతోషంగా భుజాలు తాటిస్తూ.

"తండ్రిగారు ఏమన్నారు హుజూర్?''

''నేను చెప్పిందంతా శ్రద్ధగా విని, తగ్గించక తప్పదు అన్నారు. అప్పుడు నే నేమన్నా ననుకున్నావు శాస్త్రీజీ?"

''ఏమన్నారు హుజూర్?''

''ఇది కోమట్లు చెయ్యవలసిన పని. మహమ్మదల్లీ వంశానికి చెందిన సుల్తానులు చెయ్యవలసిన పనికాదుఅన్నాను. దాంతో శాస్త్రీజీ! తండ్రిగారు నిర్విణ్ణులై కూర్చునిపోయారంటే నామాట నమ్ము. ఆపట్న నేను ఒచ్చేశాను.''

"ఏమోయ్ ! నేను నిన్ను పెళ్ళి చేసుకోనని చెపితే నువ్వు ఆత్మహత్యచేసుకోవుగదా?''
"ఓష్ ! అదొక లెక్కా ? ఇలా నాకు ఎన్ని సార్లు అయిందో !''

శాస్త్రికి అసలే భయంగావుంది. ఏ మాటంటే ఏమవుతుందో అని, ''చిత్తం హుజూర్'' అని వూరుకున్నాడు.

మహమ్మదల్లీ సాహెబుగారు, కూర్చున్నవారు కూర్చున్నట్లు దిగ్గున లేచి, ''ఇవ్వాళ నాకు చాలా ఉల్లాసంగా వుంది శాస్త్రీజీ. ఖైర్వావరసలు వాయించు,'' అన్నారు.

మామూలుగా శాస్త్రి మృదంగం ప్రారంభించాడు. మామూలుగా వింటూ కూర్చున్నాడు హుజూర్. మామూలుగా తలుపుదగ్గరకు జేరింది మనోహరి. మనోహరి, జరిగిన విషయం ఏరూపంలోనూ హుజూర్ కి చెప్పలేదని

నిశ్చయించుకొని మనస్సులో వందన శతా లర్పించాడు శాస్త్రి.

కాని మరునాడు కొలువుకిరాగానే, మేనేజరు పిలిపించి తనకు ఖరారైన ఒక ఫిర్యాదు చూపించాడు శాస్త్రికి. అది శాస్త్రిమీద నీలకంఠశర్మ ఇచ్చిన ఫిర్యాదు. నీలకంఠశర్మ శాస్త్రికిముందు హుజూరు వారికి సన్నిహితంగా వుంటున్న ఉద్యోగి. శాస్త్రి వచ్చిన తరువాత హుజూర్ వారి దగ్గర తన ప్రాముఖ్యత తగ్గిందని శాస్త్రిమీద కత్తు పట్టిఉన్నటువంటివ్వాడు. శాస్త్రికీ మనోహరికీ మధ్య జరిగిన సంగతి ఆయనకు ఎట్లా తెలిసిందో, చిలవలు పలవలుగా వర్ణించి మేనేజరుకి ఒక ఫిర్యాదు రాసిఇచ్చాడు. తారీఖు ఉదహరించి ఆనాడు శాస్త్రి మనోహరీ మాంసం తిని, మద్యం త్రాగి, క్రీడించా రని అ ఫిర్యాదు సారాంశం.

అది చదువుకొని శాస్త్రి వొణికిపోయాడు. "ఒట్టిది హుజూర్ ఒట్టిది. గాయత్రి పట్టుకు చెపుతున్నాను," అన్నాడు.

"వొట్టిదే. ఆ సంగతి నాకు తెలుసు. మనోహరికి కావలసివొస్తే బక్క బ్రాహ్మడివి నీకంటే ఎవ్వరూ దొరక్కపోయారా? కాని హుజూరువారివద్ద వొట్టి దని నిరూపించటం ఎలా? వారు వొట్టిది అనుకుంటే వొట్టిది; గట్టిది అనుకుంటే గట్టిది. అందులో వారికి మనోహరి అంటే ఇష్టం. ఏమి కానున్నదో ఏమో! నిన్ను ప్రవేశపెట్టినందుకు ఈ పాపం నామీద విరుచుకు పడుతుందో ఏం ఖర్మో. ఏమన్నాకానీ ఈపూట హుజూర్ వారికి ఈ కాగితం పంపించక తప్పదు. నువ్వెళ్లి కనపడు," అన్నాడు మేనేజరు.

శాస్త్రి గుండెల్లో రాయి పడింది. తన ఉద్యోగం ఊడినట్లే భావించాడు. శిక్షించటం అనేది వొస్తే కొరడా దెబ్బల దాకా వెళ్లవచ్చు. ఇటువంటి విషయాల్లో తను ఎన్ని చెప్పుకుంటే మాత్రం హుజూర్ మనస్సుకు ఎక్కుతుంది? ఏమీ తోచక అటూఇటూ తిరిగి, ఎనిమిది గంటలకు వెళ్ళాడు హుజూర్ దర్శనార్థం. అప్పటికి కాగితం హుజూర్ దగ్గరకు వెళ్ళి ఉంటుందని అతనికి తెలుసు.

అతన్ని చూడగానే, 'రా శాస్త్రీజీ' అన్నారు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు.

"హిందూ అవతారా లన్నింటిలోకీ నాకు శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ బాగా నచ్చాడు శాస్త్రీజీ," అన్నారు.

"చిత్తం హుజూర్, వారు సాక్షాత్తూ భగవంతులు," అన్నాడు శాస్త్రి.

"నువ్వు పొరపాటు పడుతున్నావు శాస్త్రీజీ. అందరు అవతార మూర్తులకు వలె వారిలోనూ భగవదంశ ఎక్కువగా వుంది. అంతే. వారు రక్తిలోనే విరక్తిని చూశారు. రక్తిని వొదులుకొనీకాదు; రక్తి ద్వారానూ కాదు. రక్తిపట్ల వుండే వ్యామోహాన్ని రద్దు చేసుకోటానికి రక్తిని అలవాటు చేసుకోవటమే ఉత్తమ మార్గమని శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ జీవితం హెచ్చరిస్తూ వుంది. ఏమంటావు శాస్త్రీజీ?" అన్నారు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు.

శాస్త్రి ఏమంటాడు? హుజూర్ ఈ విషయం ఎందుకు ప్రస్తావిస్తున్నదీ తెలియక తికమకపడుతూ చేతులు జోడించి నిలబడ్డాడు. తన సంగతి కాదు గదా! తన్ను ఎత్తిపొడవటంలేదు గదా!

ఏదయినా అడగ్గానే ఏదో వొక సమాధానం చెప్పకపోతే హుజూర్ కి కోపం వస్తుంది. అందుకని, "తమరు చెప్పిన విధంగా కాకపోతే శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ పదహారువేలమంది గోపికలతో ఉండటానికి అర్థం చెప్పుకోలేం హుజూర్" అన్నాడు.

"సెహబాస్ శాస్త్రీజీ. బాగా చెప్పావు. నేను చెప్పిన మాట స్వానుభవంమీద చెప్పిన మాట శాస్త్రీజీ. నాకీనాడు ఏ స్త్రీమీదా వ్యామోహం లేదంటే, నాకున్న జనానాయే కారణం. నా కిప్పుడు స్త్రీమీదే కాదు అబిజాత్యం మీదే వ్యామోహం లేదు. వ్యామోహం అనేది అందని వస్తువు మీద వుంటుంది. గోప్యంగా వుండే వస్తువుమీద వుంటుంది. ఆ వ్యామోహం పోగొట్టుకోటానికి ఆయా వస్తువులను లభ్యపరచుకోవటమే ఉత్తమ మార్గం," అన్నారు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు.

"చిత్తం హుజూర్," అని గొణిగొణిగాడు శాస్త్రి.

అంతలో మహమ్మదల్లీసాహెబుగారు ఆలోచనలో పడిపోయారు. మాట్లాడుతూ మాట్లాడుతూ నిద్రపోవటం; ఆలోచనలో పడిపోవటం వారికి మామూలే. వారికి అసలు విషయం ప్రస్తావించే అవకాశం లేదని గ్రహించాడు శాస్త్రి. లోపల వేదన సుళ్లుకట్టి తిరుగుతూవుంది. భరించటం అతనికి అశక్యమైంది. తనకు తానుగానే కదిలించి హుజూర్ మనస్సును తెలుసుకోవా లనుకున్నాడు. కాలం గడిచినకొద్దీ సాక్ష్యాలూ, మరికొన్ని అపవాదులూ హుజూర్ వారి చెవిని పడటం జరుగుతుం దని అతనికి తెలుసు. అతనికి భయం.

"హుజూర్, నా మీద వొక ఫిర్యాదు వొచ్చిం దని విన్నాను," అన్నాడు వినయం పుట్టిప డేటట్లు.

"అవును శాస్త్రీజీ. నువ్వు చేసిన పని ఏమంత మంచిదికాదు. అంగుళ్లో

మనోహరి అంటే నాకు మనస్సని నీకు తెలుసుగదా! విశ్వాసపాత్రులు చెయ్యవలసిన పనికాదిది," అన్నారు మహమ్మదల్లీసాహేబుగారు.

"నేనేపాపం ఎరుగను హుజూర్!" కంటతడిపెట్టుకుంటూ చెప్పాడుశాస్త్రి.

"దీనికి నీ మ్యాటేగదా సాక్ష్యం శాస్త్రిజీ!"

"ఇటువంటి విషయాల్లో వేరు సాక్ష్యాలు ఏముంటయ్ హుజూర్?"

"నీవే అపరాధివి, నీవే సాక్షివి. బాగుంది శాస్త్రిజీ. సర్వం ఆ పరబ్రహ్మ స్వరూపమే అని చెప్పటానికి మంచి తార్కాణం," అని వెంటనే నీలకంఠ శర్మను పిలిపించారు.

"శర్మాజీ, ఈ ఫిర్యాదు చేసింది మీరేనా?"

"చిత్తంహుజూర్," అన్నాడుశర్మ.

"ఇందులోని విషయాలు నిజమేనా శర్మాజీ?"

"అక్షరాలా నిజం, హుజూర్."

"ఆనాడు శాస్త్రిజీ మనోహరి కలిసి మాంసం తిన్నారు; మద్యం త్రాగారు; క్రీడించారు. ఇదేగదూ నువ్వు చెప్పేది శర్మాజీ."

"అంతేకాదు హుజూర్. సర్కారు వారు ప్రత్యేకంగా వాడుకునే అత్తర్లు వాడారు. సర్కారువారు ప్రత్యేకం ధరించే పూలమాలలు ధరించారు."

"సరే," అన్నారు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు. ఇక శాస్త్రిని ఏమీ అడగలేదు. శాస్త్రి పడబోయే పిడుగుకు బద్దలవటానికి సిద్ధపడుతున్నాడు.

మహమ్మదల్లీసాహేబుగారు, జనానా హెడ్ నౌకరుని పిలిపించారు.

"మనోహరి ఎక్కడుంది?" అని అడిగారు.

"ఆమె గదిలోనే వుంది సర్కార్," అన్నాడు హెడ్ నౌకరు.

"ఆమె గదిలోకి నేను తినే మాంసం, నేను త్రాగే మద్యం తీసుకొనివెళ్ళి పెట్టు. ప్రతిదీ పుష్కలంగా వుండాలి."

"చిత్తం హుజూర్," అని హెడ్ నౌకరు వెనుతిరిగాడు. వెనుతిరిగిన అతన్ని మళ్ళీ పిలిచి, "నేను వాడే అత్తర్లూ, పూలమాలలూకూడా ఆమె గదిలో పెట్టు. ఆమెను చక్కగా అలంకరించుకొని వుండమను," అన్నారు మహమ్మదల్లీగారు.

"చిత్తం హుజూర్," అని వెళ్ళిపోయాడు హెడ్ నౌకరు.

"శాస్త్రిజీ!" అని గద్దించి, "నువ్వు తక్షణం మనోహరిగదికి వెళ్ళు. అక్కడ మాంసం వుంటుంది. మద్యం వుంటుంది. అత్తర్లు వుంటై; పూలమాలలు వుంటై. ఆమె గదికి నేను వెళ్లేటప్పుడు ఏమేమి ఉంటయ్యో అవన్నీ వుంటై. ఆమె నన్ను ఆహ్వానించేటప్పుడు చేసుకునే అలంకారాలన్నీ చేసుకొని వుంటుంది. ఆమెగది ప్రవేశించి అక్కడవున్న వస్తువులన్నిటినీ సేవించి, అత్తరు పులుముకొని పూలమాలలు ధరించి, ఆమెపట్ల నేను ఆసమయంలో ఏవిధంగా ప్రవర్తిస్తానో ఆవిధంగా ప్రవర్తించు; వెళ్లు" అన్నాడు.

శాస్త్రి నిలువుగుడ్లువేసి, వొణికిపోతూ, "హుజూర్" అని ఏదో మనవి చేసుకోబోయాడు.

"ఇది నా హుకుం శాస్త్రిజీ," అని గద్దించారు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు.

శాస్త్రి గజగజ వొణుకుతూ, అధోముఖుడై మనోహరి గదికి బయలుదేరాడు.

అతను అటు తిరగ్గానే మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు బిగ్గరగా నవ్వుతూ, "ఇప్పుడేమంటావు శర్మాజీ," అని అడిగారు నీలకంఠర శర్మని.

ఏమంటాడు నీలకంఠం శర్మ?

* * *

ఇంతవరకు మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారికీ తనూకూ వున్న పరిచయాన్ని నాకు చెప్పి, "వారిదగ్గర చాలా మంచి లక్షణాలు వున్నయి. వారికి కాకరకాయ వేపుడూ, కుమ్ములో పెట్టిన దోసకాయ పచ్చడీ అంటే చాలా ఇష్టం. కావలసినప్పుడల్లా నన్ను అడుగుతుండేవారు. నేను మా ఆబిడతో వాటిని చక్కగా చేయించి తీసుకువెళ్తుండేవాణ్ణి," అని కంటతడి పెట్టుకున్నాడు వెంకటరమణశాస్త్రి.

కథంతా విన్న తరువాత, అతను కంటతడి పెట్టుకోవటంలో అర్థం వున్నదని నేను గ్రహించాను. కాని నాకు వొకవిషయం తెలుసుకోవాలని కుతూహలం కలిగింది.

"అయితే శాస్త్రీ, నువ్వు మనోహరి గది ప్రవేశించి ఆమెపట్ల, మహమ్మదల్లీ సాహేబుగారు ప్రవర్తించినట్లు ప్రవర్తించావా?" అని అడిగాను.

"తప్పేదేముంది? హుజూర్ వారి హుకుం అనుష్ఠించకపోతే ఉద్యోగం నిలుస్తుందా? పొట్ట గడుస్తుందా?" అని సమాధానం చెప్పాడు శాస్త్రి. చెప్పి తానింత పొడుం వ్రేళ్ళతో తీసుకొని, నాకు కొంచం అందించి వొక పట్టు పట్టమన్నాడు. తాను ఘాటుగా పీల్చి వ్రేళ్లు విదిలించుకున్నాడు.